

वर्ष ७, अंक १, वैशाख-असार, २०७७

Voice of Indigenous Women

आदिवासी महिला आवाज

राष्ट्रिय त्रैमासिक पत्रिका

यसभित्र ...

- छापा पत्रकारिताबारे मेरो अनुभव -पृ. ४-५
- Human Trafficking -पृ. ५
- स्कूल नगाएको भए... -पृ. ६-७

- लोपोन्मुख हायु जातिको संक्षिप्त चिनारी -पृ. ८
- प्रकृति, पितृ पूजक किराती -पृ. ९
- Domestic violence in Nepal -पृ. १०

आदिवासी महिला आवाज

वर्ष ७, अंक १, वैशाख-असार, २०७७

सल्लाहकार
सुनी लामा
यशोकान्ति भट्टचन

सम्पादक
कमला गुरुड

सम्पादन सहयोगी
निर्मला भुजेल
सावित्रा चेपाङ

कानुनी सल्लाहकार
अधिवक्ता सरला मोक्तान

व्यवस्थापन
मायालु तामाङ

प्रकाशन सहयोग
माद्रे (Madre)

कार्यालय

राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति महिला मञ्च
काठमाडौं महानगरपालिका-३२, पुरानो सिनामंगल,
पेप्सीकोला, काठमाडौं

पोष्ट बक्स नं.: ११९२३, सुन्धारा, काठमाडौं
फोन नं.: ०१-५१५६११३, फ्याक्स नं.: ०१-५१५६२९७

Email: niwfnepal@gmail.com

Website: www.niwfnepal.org.np

मुद्रण

सर्वदा प्रिन्टिड सोलुसन प्रा.लि.
कुपण्डोल, ललितपुर

सम्पादकीय

यस संस्थाले प्रकाशन गर्दै आएको त्रैमासिक पत्रिका आदिवासी महिला आवाजको वर्ष ७, अंक १ पाठक समक्ष पस्कने जमर्को गरेका छौं । यस अवधिमा आदिवासी महिलाको नेतृत्व र विकासमा आएको सकारात्मक परिवर्तनको स्थिति र यस संस्थाले आदिवासी जनजाति महिलाको अधिकार र विकासका लागि पुऱ्याएको सहयोग, सरकारी निकायहरूसँग साभेदारी र खरदारी गर्दै आदिवासी महिलाको अधिकार प्राप्तिका लागि आदिवासी महिलालाई नै सशक्त बनाउन विभिन्न कार्यक्रम र अभियानहरू सञ्चालन गर्दै आएको जानकारी गराउन चाहन्छौं ।

यसभित्र 'छापा पत्रकारिताबारे मेरो अनुभव, Human Trafficking, स्कूल नगएको भए..., लोपोन्मुख हायु जातिको संक्षिप्त चिनारी, प्रकृति, पितृ पूजक किराती र Domestic violence in Nepal' तथा संस्थाको चिनारी लगायत उपयोगी लेख राखिएको छ ।

हामी आशा गर्दछौं विगतका प्रकाशन र लेखहरूलाई भैं यस प्रकाशनलाई पनि सम्पूर्ण पाठकले मन पराउनु हुनेछ । पाठक र शुभचिन्तकहरूबाट हामी के अपेक्षा गर्दछौं भने आगामी अंकहरूमा प्रकाशन गर्नका लागि लेख, रचना, र समाचारहरू हामीलाई पठाउनका लागि अनुरोध गर्दै यहाँहरूको अमूल्य सुझाव प्राप्त हुनसकेमा हामी आभारी हुने थियौं ।

धन्यवाद !

मन्तव्य

पछिल्लो गणतन्त्रको वहालीपछि नेपाली महिलाहरूले उठाउँदै आएको सवालहरू ३३ प्रतिशत मात्रात्मक रूपमा सम्बोधन भए पनि समग्र महिलाभित्र आदिवासी महिला र अन्य सीमान्तकृत महिलाहरूको सवाल दलित महिला बाहेक अन्यको संवैधानिक रूपमा सम्बोधन हुन सकेन । ३३ प्रतिशत समग्र महिलाको सवाल पनि कार्यान्वयन पक्ष प्रभावकारी हुन सकेको छैन । आज पनि नेपाली महिलाहरू अझ भन्नु पर्दा आदिवासी महिलाहरू आफ्नो अधिकार प्राप्तको आन्दोलनमा निरन्तर लागि रहन बाध्य छन् । देशको राज्य लैङ्गिक हिसाबले जातीय हिसाबले समतामूलक र समावेशी हुन आवश्यक छ । मुलुकको विकासको लागि सबै जातिको समान स्तरमा विकास हुनु आवश्यकता पर्दछ । सबै जातिको विकास र समावेशीकरण गरी प्राप्त हुने सम्मानित जीवन पद्धति र रूपान्तरण गरी सबैलाई मान्य हुने पद्धति स्थापित गर्नु आजको आवश्यकता र चुनौती पनि हो ।

यसै सन्दर्भमा ३३ प्रतिशत समग्र महिलाहरूको संवैधानिक अधिकारलाई सुरक्षित र सुनिश्चित पारी ५० प्रतिशत सहभागीलाई सुनिश्चित गर्न आदिवासी महिलाहरूको पनि महत्वपूर्ण भूमिका जरूरी देखिएको छ । यस अभियानमा सरिक हुन समेत अनुरोध गर्दछौं । यही कुरालाई मध्यनजर गरी सबै तहको उपलब्धी, चुनौती र प्रगतिको समिक्षा गरी आगामी कार्ययोजना तय गरी सो अनुरूप अगाडी बढ्नु आजको आवश्यकता भएको छ ।

सुनी लामा

अध्यक्ष

राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति महिला मञ्च

छापा पत्रकारिताबारे मेरो अनुभव

सञ्चार क्षेत्रमा छापामाध्यम अर्थात् Print Media लाई मान्छेको विचार राख्ने र सूचना प्रवाह गर्ने माध्यमका रूपमा लिइन्छ। यसले कुनै पनि समुदायको उत्थानका लागि मुद्दा उठाउन सहयोग गर्दछ। विभिन्न आन्दोलन तथा अभियानको बारेमा लेखिएका समाचार, लेख-रचना प्रकाशित गर्ने र त्यसको रेकर्ड राख्ने हिसाबले छापामाध्यम एउटा प्रभावकारी माध्यम हो। त्यस कारण मानव सभ्यताको विशेष उपलब्धिभित्र छापा सञ्चार पनि अवश्य पर्दछ। विश्वमा चलिरहेका आदिवासी आन्दोलन र त्यसमा महिलाको अवस्था कस्तो छ? आदिवासी जनजाति महिला संघर्षका कुराहरूलाई मिडियाले किन आफ्नो मुद्दा ठान्दैनन्? पहिचान आन्दोलनको गलत प्रचार गर्न मिडियाको कसरी प्रयोग हुँदै आइरहेको छ? भन्ने जुरी कुरा सम्झाउने छापा पत्रकारिता सम्बन्धी एउटा तालिम नेपाल आदिवासी जनजाति महिला मञ्च (NIWF) को आयोजनामा काठमाडौंमा सम्पन्न भयो। गत २०७६ साल कात्तिक ६ देखि ८ गते (23-25 October, 2019) सम्म सो तालिमका केही अनुभवहरू यो लेख मार्फत व्यक्त गर्न चाहन्छु।

छापा पत्रकारिता तालिम आदिवासी किशोरीहरूको मञ्च Forum for Indigenous Girls (FIG) का सदस्यहरूका लागि आयोजना गरेको तालिम हो। FIG नेपाल आदिवासी जनजाति महिला मञ्चद्वारा प्रवर्द्धन गरिएको मञ्च हो। यस मञ्चमा सदस्य रहेका किशोरीहरूलाई आफ्नो र एक-अर्काको समुदायबारे जान्न, रमाउन र विकासको आधार तयार पार्ने अवसर दिइन्छ। यस समूहको सदस्य भएको नाताले मैले आदिवासी महिला आन्दोलनका मुद्दाहरू चिन्ने मौका पाएकी छु। र, मलाई फिगका हरेक छलफलमा सहभागी हुने अवसर प्राप्त भएको छ। तसर्थ, विभिन्न आदिवासी दिदी-बहिनीहरूका हीतका लागि कार्यक्रम, आन्दोलन आदि सञ्चालन गर्ने अवसर समेत पाएकी छु।

तीन दिने तालिममा सहभागी हुनुअघि मैले पत्रकारितालाई कुनै घटनाबारे थाहा पाउने माध्यमको रूपमा मात्रै बुझेकी थिएँ। पत्रकारिता र मिडियाले मानिसको जीवनमा यति धेरै प्रभाव पार्छ भन्ने कुरा चाँही तालिममा सहभागी भएपछि मात्रै थाहा भयो। आदिवासीसँग सम्बन्धित कुरा पत्रकारिताका विषय वस्तु किन बन्दैनन्? कसले बनाउन चाहँदैन? हाम्रा सरोकारका कुराले मिडियामा स्थान नपाउँदाका असरहरू के कस्ता हुन्छन्? भन्ने विषयबाट तालिम शुरू भयो। मिडिया सबैका लागि हो भन्ने आम धारणामाथि नै हामीले फेरि सोच्नुपर्ने आवश्यकता देख्यौं। मिडियामा खास मान्छेले छानेर दिएको समाचार मात्र आम मानिसले थाहा पाउँछन्। पत्रकारले आफ्नो मनोमानीले सङ्कलन गर्ने सूचना र समाचारले आदिवासी र महिला आन्दोलनको हीत गर्दैन। तसर्थ, छापा पत्रकारिता मार्फत अहिलेदेखि नै आदिवासी किशोरीहरूले आफ्ना सवाल उठाउने, छाप्ने र जनतासामु पुर्‍याउने कामको नेतृत्व गर्न अति आवश्यक छ। जुन कामका लागि हामी FIG का सदस्य किशोरीहरूलाई त्यसको विधि सिकाउन छापा पत्रकारिता तालिमको आयोजना गरिएको कुरा प्रष्ट बुझेँ। यो बुझेपछि नै तालिमप्रति भन्नु रूची बढ्न थाल्यो। अहिलेको मिडियाले आदिवासी महिला आन्दोलनका कुरा किन समेट्दैन त? भन्ने विषयको कारण खोज्न तालिममा प्रस्तुत गरिएका मुख्य बुँदाहरू यहाँ राख्न योग्य छन्:

- समाचार बनाउने ठाउँमा आदिवासी महिला पत्रकार नभएकोले।
- मिडिया सञ्चालकमा आदिवासी जनजाति समुदायका व्यक्ति नभएकोले।
- पत्रकारिता एवम् सञ्चारकर्मीका रूपमा आदिवासी जनजातिको संख्या अरू जाति र समुदायको भन्दा थोरै भएकोले।

तालिममा भएको छलफलपछि आदिवासी जनजाति किशोरीहरूले आफ्ना सरोकारका विषय समेटेर पत्रपत्रिका निकाल्ने काम थाल्न जरूरी ठान्यौं। यो कामले हामी आदिवासी किशोरीमा नेतृत्व र व्यवस्थापन गर्ने क्षमता पनि विकास हुनेछ। जसका लागि कसरी रिपोर्टिङ गर्ने, समाचार सम्पादन कसरी गर्ने भन्नेबारे प्रशिक्षण दिइएको थियो। अन्तर्वार्ताको तयारी, बुलेटिन प्रकाशन जस्ता महत्त्वपूर्ण पक्षमा तीन दिनको अवधिमा प्रभावकारी ढंगबाट अभ्यास गर्न पायौं। यस्ता सीपलाई निरन्तरता दिन सके हाम्रो अभिभावक संस्था NIWF को उपलब्धिहरूलाई समेत प्रचार-प्रसारमा ल्याउन सक्षम हुनेछौं। आदिवासी जनजाति महिलाले गरेका थुप्रै सफलताका कथाहरू उजागर गर्न सक्छौं। स्थानीय तहका लागि NIWF द्वारा आयोजित सीपमूलक तालिम र यसले गर्दै आएका आन्दोलन र उपलब्धिहरूका बारेमा

विश्वलाई थाहा दिन हाम्रो पत्रकारिता प्रभावकारी बन्ने आशा राखेकी छु।

समग्रमा भन्नुपर्दा छापा पत्रकारिता आदिवासी किशोरीहरूले आफ्ना समुदायका मुद्दाहरू संसारलाई चिनाउने प्रयास हो। यसले हाम्रो आन्दोलनलाई माथि उठाउने छ। आदिवासी महिलामाथि हुने हिंसाका घटना, उनीहरूले पाएका सफलताका कथाहरूलाई विश्वमाभर राख्न सक्नेछौं। हाम्रो प्रयासले सञ्चार क्षेत्रमा आदिवासी महिलाको सहभागिता थपिने छ। सत्य सूचना लिने/दिने कामका लागि सतर्कता अपनाउनुपर्ने कुरामा हामीलाई तालिमले ज्ञान दिएको छ। आगामी दिनमा आफ्नो आन्दोलन र अभियानको प्रचार-प्रसारका लागि अरूको खटन र अरूमा भर पर्नुपर्ने बाध्यताको अन्त्य गराउन हामी फिगका सदस्यहरू सचेत छौं। यसको लागि समय, साधन र मिहनेतको भने खाँचो पर्नेछ।

HUMAN TRAFFICKING

Sanskriti Chepang

The act of selling or buying a person for any purpose such as prostitution, marriage, human organs against law or forced labour and risky industrial labour is called human trafficking. It is an illegal activity that deprives human of enjoying their right.

Mainly girls and children and other people for their organs are trafficked. Girls are trafficked mainly for prostitution. Children for abuse, to work as forced labour in industries, household, circuses and also for body organs. Not only girls and children, many healthy people are trafficked for their organs which can be transplanted.

This illegal activity is occurred due to many problems, such as: poverty, illiteracy, unemployment, bad friend circle, being naïve and deceived by frauds, male dominant society, deprivation of human rights, open border between countries, lack of women empowerment, few number of educational buildings, hospitals and doctors deceiving their patients etc.

It can be prevented by believing group of people who are honest and humble, equality among

different genders, women empowerment, literacy, planned development works, active participation of people in awareness programs, implementing strict laws, following rules and regulations, performing duties, secure border, having faith in trusted hospital and their doctors, reporting police or social organization if you are aware of child labour, prostitution, trading of organs illegally, etc.

Because of human trafficking, the people who are trafficked cannot enjoy their life, fulfill their responsibility and make their dream come true. It should be stopped in order to maintain a peaceful environment.

स्कूल नगएको भए...

म मुना शाक्य शारीरिक अपाङ्गता भएको आदिवासी किशोरी हुँ। मेरो घर ललितपुर जिल्लाको चापागाउँमा छ। मेरो घरको म मात्र एकलो सन्तान हुँ। घरमा आमा-बाबा र म मात्र छु। म राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति महिला मञ्च (NIWF) र आदिवासी किशोरी मञ्च (FIG) को सदस्य छु। यस मञ्चमा मलाई दिएको स्थान र मप्रति देखाउनु भएको विश्वासलाई सर्वप्रथम मनदेखि NIWF र FIG का मेरा साथीहरूप्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु। हाल म Bachelor 1st year मा अध्ययनरत छु। म आज जुन स्थानमा छु, यहाँसम्म पुग्न मलाई त्यति सजिलो त पक्कै थिएन। मैले आजसम्म धेरै उतारचढावहरूलाई छिचोल्दै ज्ञान हासिल गरे र यो निरन्तरता आजसम्म पनि जारी नै छ।

संघर्ष :

भनिन्छ नि "तिमीले जुन कुरा गर्न सक्दैनौ, त्यो कुरालाई तिमीले गर्न सक्ने काममा अवरोध पुऱ्याउन नदेऊ" हो, र मेरो जीवनमा त्यही कुरा लागु भएको कारण म आज खुसी छु। म हिँडडुल गर्न सकिदैन र सबै कामको लागि मलाई मेरो परिवारको सहायता चाहिन्छ तर मलाई मेरो परिवारले गर्न सक्ने कामलाई कायम राखी, त्यसलाई अघि बढाउन हौसला दिनु भयो। मैले पनि त्यसमा कहिल्यै अवरोध खडा हुन दिइँन। त्यो गर्न सक्ने काम त बस् पढ्ने र लेख्ने नै थियो। मैले आजसम्म जे जति बुझेँ, सिके त्यो सब शिक्षाकै कारणले गर्दा प्राप्त भएको हो। म आदिवासी जनजाति त्यसमा पनि अझ शारीरिक अपाङ्ग भएकी हुँदा मलाई सजिलो त पक्कै थिएन।

सानो छँदा स्कूलमा पढ्न जाँदा निकै समस्या भएको थियो। कक्षा कोठामा साथीहरूले नराम्रो व्यवहार गर्थे। कसैले आँखामा

घोचिदिने, कसैले के गरिदिने मलाई हैरान पार्थ्यो। त्यति मात्र कहाँ हो र वर्षायामको समयमा एकदिन मेरी आमा मलाई लिन आउन ढिला हुनुभएको थियो, त्यसबेला बाहिरबाट हिलो ल्याएर मेरो सेतो सर्टमा दलदिए। मैले एक शब्द पनि त्यसको विपरीत बोल्न सकिँन। म शारीरिक रूपमा त अशक्त थिएँ नै थप साथीहरूको व्यवहारले गर्दा मेरो मानसिकतामा पनि असर पऱ्यो। म घरमा आएर बेससरी रोएको थिएँ स्कूल जान्न भनेर। मलाई अझै याद छ, त्यो दिन। त्यतिखेर जान्न भनेभैँ नगएको भएँ म अहिले जुन ज्ञान लिऱेको छु त्यो त असम्भव नै हुऱ्य्यो होला सायद ! तर त्यतिखेर 'तिमीले पढनुपर्छ, हरेस खानु हुन्न' भनेर मलाई सम्झाउनु हुने मेरी हजुरआमा र आमा हुनुहुऱ्य्यो। म स्कूलमा जाँदा पनि पानी निकै कम पिउँथे किनकि स्कूलमा हुँदा चर्पी जान नपरोस्। समय सँगसँगै मान्छे पनि बदलिन्छ भनेभैँ मेरो साथीहरू पनि बदलिँदै गए। नयाँ साथीहरू थापिँदै गए र अहिले साथीहरू सबैले मलाई हौसला दिनुको साथै कहिल्यै एकलो हुन दिँदैनन्, जसले गर्दा मेरो पढ्ने वातावरण अझ राम्रो हुँदै गयो। मेरी आमाले मलाई बोकेरै स्कूल तह पास गराइ दिनुभयो। स्कूलको वातावरण त मैले राम्रोसँग बुझेँकै थिएँ, सायद मैले बुझ्न चाहेर होला तर मैले समाजलाई बुझ्ने प्रयास कहिल्यै गरिन। किनकि, समाज मेरो र मेरो परिवारको सोचको ठीक विपरीत थियो। कतिले त यस्तो अपाङ्ग भएकोले पढेर केही काम छैन पनि भने। मैले समाजलाई पढ्न नचाहेँ तापनि समाजले गरेको व्यवहारले धेरै कुरा बुझ्ने मौका पाएँ। तर मैले अहिलेसम्म कसैलाई जवाफ दिने प्रयास गरिन, सायद एकादिन म सबैलाई केही शब्द नबोली जवाफ दिन सक्छु होला। यही कुरालाई निरन्तरता दिँदै म अझ धेरै ज्ञान बढुल्दैछु।

मेरी आमाले मलाई बोकेरै एसईई (SEE) परीक्षा दिने

ठाउँसम्म लागिदिनु भयो र मैले ७० प्रतिशत भन्दामाथि अंक ल्याएर पास गरेँ । त्यसरी नै +२ मा पनि ७० प्रतिशत भन्दा बढी नै अंक ल्याएर पास गरेँ । मैले जे जति ज्ञान हासिल गरे त्यसको श्रेय म मेरी आमा, स-परिवार र आदरणीय शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई दिन चाहन्छु । किनकि, उहाँहरूको मार्गदर्शन बिना यो ज्ञान प्राप्त गर्न सम्भव हुने थिएन । म के भन्न चाहन्छु भने अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, पिछडा वर्ग जो कोही हुनु, जसको क्षमता कमजोर छ तिनीहरूलाई हेर्ने दृष्टिकोण नै फरक हुन्छ । घृणित, यस्तो त जुनसुकै समाजमा हुन्छ होला तर हामी हाम्रो गन्तव्यबाट कहिल्यै पछाडि हट्नु हुँदैन । मलाई यो कुरा लेख्दालेख्दै कन्फ्युसियसको भनाइ याद आयो, उनले भनेका थिए- “हाम्रो महानता कहिल्यै नखस्नुमा होइन, बरू प्रत्येक खसाइपछि उठ्नुमा हुन्छ ।”

म आफैँमा अपाङ्गता भएको कारणले गर्दा म जस्तै अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरूको हक-हीतको लागि लडेर तिनीहरूलाई समाजमा भिन्न अर्थात् सम्मानित स्थान दिन मन छ । अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरूलाई शिक्षाको निकै ठूलो भूमिका रहेको छ । मेरो भनाइ अनुसार अपाङ्गता भएको व्यक्ति शारीरिक रूपमा कजोर भए तापनि मानसिक स्वास्थ्य निकै बलियो बनाउन जरूरी देखिन्छ । यदि हामी अपाङ्गता भएको सबै व्यक्तिहरूले शिक्षा, रोजगार, समान स्थान र समान पहुँच पायौं भने हामीले चाहेको परिवर्तन र हामीले देखेको संसार अवश्य पाउन सक्छौं । देशको हरेक कुना-कुनामा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले आवाज उठाउन जरूरी छ, उनीहरूलाई अपाङ्गता नभएका व्यक्तिहरूले पनि साथ दिनुपर्दछ । त्यसको लागि हामी सबै एकजुट हुन जरूरी छ र सबैको हकको लागि मिलेर अघि बढ्नुपर्छ नत्र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू अझै पिछिडिएर बाँच्न बाध्य हुनेछन् । अतः “यो जीवन अरूको लागि होइन भने, यो जीवन नै होइन” –मदर टेरेसा । त्यसैले, आआँ सबै निडर भएर कदम चालौं, जसले सबको भलो गरोस् ।

मलाई अझै याद छ, त्यो दिन । त्यतिखेर रकूल जाब्ल भनेर नै नजान्ने भए म अहिले जुन ज्ञान लिएको छु त्यो त असंभव नै हुन्थ्यो होला । तर त्यतिखेर “तिमीले पढ्नुपर्छ, हरेस खावु हुव्व” भनेर मलाई सतर्काउनु हुने मेरी हजुरआमा र आमा हुनुहुन्थ्यो ।

लोपोन्मुख हायु जातिको संक्षिप्त चिनारी

हायु जाति किरातीमध्येको एउटा सदस्य हो। जसको आफ्नै भाषा, धर्म, संस्कृति र रीतिरिवाज छ, जसलाई परापूर्व कालदेखि अँगाल्दै आइरहेका छन्। यी जातिहरू अन्य धर्म संस्कृतिलाई त्यति नमान्ने र प्रकृतिमाथि नै धेरै विश्वास गर्ने गर्दछन्। साथै, आफ्नो धर्म र संस्कृतिमाथि बढी लगाव राख्छन्।

वि.सं. २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालमा हायुको जनसंख्या जम्मा १,८२१ मात्र बसोवास गरेको देखाएको छ, जसमध्ये ७०.२९% ले हिन्दू धर्म मान्दै आएको र २६.७१% चाहिँ कुनै पनि धर्ममा संलग्न नभएको देखाएको छ। नेपालमा हायु

जातिको संख्या र बसोवास थोरै ठाउँमा अर्थात् सीमित स्थानमा मात्र भएकाले यी जातिहरू नेपालकै जोखिम अथवा लोप हुँदै गएको जातिमा परेका छन्। यी जातिहरूको बसोवास मर्याङ नदीको छेउछाउका साथै सिन्धुली रामेछाप जिल्लामा पनि बसोवास गर्दै आएको पत्ता लागेको छ। यसमध्ये सिन्धुलीको रतन्छुरा भन्ने गाउँ चाहिँ यी जातिको पैतृक बसोवास रहेको मानिन्छ। यी जातिको शारीरिक बनावट होचो, नाक थ्याप्चो, आँखा चिम्लो परेको हुन्छ। यी जाति प्रायः प्रकृतिलाई मान्ने भए पनि हिन्दू धर्मावलम्बीहरूको आसपासमा बस्ने भएकोले हाल आएर हिन्दू धर्ममा लगाव बढ्दै गइरहेको छ। सामाजिक, संस्कृतिलाई समेटेर हेर्ने हो भने हायु र राईलाई एउटै जातिको दृष्टिकोणले हेर्ने गरिन्छ। तर कुनै संस्कृति र पूजापाठको फरकले यी दुई जातिको भिन्नतालाई हेर्न सकिए तापनि प्रायःजसो हायु जातिले आफ्नो थर राई लेख्दै आइरहेका छन्। यी जातिहरू पहिले-पहिले फिरन्तेको रूपमा देखिए पनि केही वर्षदेखि खेती-किसानी, मजदुरी गर्ने, शिक्षक सेवा तथा सरकारी सेवामा कार्यरत रहेको पाइन्छ। यी जातिहरू विवाह तथा चाडपर्वको उत्सवमा आत्मीयका साथ लोकल रक्सी, कुखुरा, माछा, मासु खाएर मनाउने गर्दछन्। परिवारमा नयाँ सदस्यको जन्म हुँदा भने रीतिरिवाज अनुसार धूमधामले मनाउने गर्दछन्। जस्तै: परिवारमा छोरीको जन्म भएमा उसको नामकरणको समयमा पोथी कुखुरा चाहिन्छ भने छोराको नामकरणमा भाले कुखुराको आवश्यकता पर्दछ।

यसैगरी यी जातिका परिवारमा कोही व्यक्तिको मृत्यु भएमा शवलाई आफ्नै खेतवारीमा बाक्साको आकारमा खाल्डो खनी खुट्टालाई ऋस स्थानमा राखी गाड्ने गरिन्छ र मृत्यु भएको तीन दिनमा मृत्युशोक मनाउने गर्दछन्।

हायु जातिको शारीरिक बनावट होचो, नाक थ्याप्चो, आँखा चिम्लो परेको हुन्छ। सामाजिक, संस्कृतिलाई समेटेर हेर्ने हो भने हायु र राईलाई एउटै जातिको दृष्टिकोणले हेर्ने गरिन्छ। तर कुनै संस्कृति र पूजापाठको फरकले यी दुई जातिको भिन्नतालाई हेर्न सकिए तापनि प्रायःजसो हायु जातिले आफ्नो थर राई लेख्दै आइरहेका छन्।

प्रकृति, पितृ पूजक किराती

समयको विभिन्न कालखण्डमा किरातीहरू प्रकृति, पितृ र चूलाको पूजक हुन् । विस्तारै हुंगे युग तथा शिकारी युग पार गर्दै हाल आएर पशुपालन, कृषि तथा व्यवसायतर्फ अग्रसर हुँदै आजको एकाइसौं शताब्दीमा पनि आफ्नो भाषा, धर्म, संस्कृति, परम्परालाई निरन्तरता दिँदै आइरहेका छन् ।

किराती जातिहरूका पवित्र ग्रन्थलाई 'मुन्दुम' भनिन्छ । 'मुन्दुम' किरातीहरूका लागि दर्शनशास्त्र पनि हो । जुन ग्रन्थमा किरातीहरूको जन्मदेखि मृत्युसम्म गरिने विधि विधान लेखिएको छ ।

'सुप्तुलुड' (तीन चूला) ले किरात जातिको जीवनमा निकै महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । कुनै पनि महत्त्वपूर्ण काजक्रिया

जस्तै : विवाह, छेवर, पासनी, पुस्ता हस्तान्तरण तीन चुलीबाट मात्र सम्पन्न हुन्छ । किरातीहरूको परम्परा अनुसार तीन चुलीलाई वर्षको दुई चोटी चोखो वासिम (जाँड) र कुखुराको भोग चढाएर पूजा गर्ने गरिन्छ । पहिले गोरू काटेर बली दिने चलन पनि थियो । सुप्तुलुड (तीन चूला) ले फरक फरक अर्थ बोकेको छ । पहिलो मूल चूला (सुप्तुलुड)- यस चूलाले घरपट्टिका सम्पूर्ण कूलपितृ, साखा सन्तान, नाता-नाला, छोरी-चोलीको प्रतिनिधित्व गर्दछ । दाहिनेतिरको चूलालाई पाखालुड भनिन्छ (पा) अर्थात् बुबा पट्टिका सम्पूर्ण नाताको प्रतिनिधित्व गर्दछ । देब्रेपट्टिको चूलालाई माखालुड भनिन्छ (मा) अर्थात् आमापट्टिका सम्पूर्ण बाउमाइती नाताहरूको प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

नयाँ घरको निर्माणपछि घरको भित्री कोठाको बीचमा चारपाटे खाडल खनेर पितृ राख्नेपट्टि एउटा चूला गाडिन्छ र मूल ढोकापट्टि दोस्रो चूला र तल्लोपट्टि तेस्रो चूला गाडिन्छ ।

किराती जातिका महान चाड उधौली र उभौली हो । छिरिनाम छौवा (उधौली)मा किरात जातिहरूले अन्नबालीहरू पाकी सकेपछि त्यसलाई प्रयोग गर्नुअघि आफ्ना पितृ पुर्खाहरूलाई नयाँ अन्नबाली चढाउँछन् । यसो गर्नुको कारण पुर्खाले गद्दा बनाइ खेतीपाती गर्न, अन्नबाली खान सिकाएको र यसको सम्मान गरी पुर्खालाई पहिले अन्नबाली चढाएको र बाँकी नयाँ अन्नबालीको प्रयोग गर्दा कसैको नोक्सान नहोस् भन्ने विश्वास छ । उधौली मंसिर महिनामा मनाइन्छ । यस बखत लेकका चराहरू उँधो आउलतिर भर्छन् ।

उभौली (धिरिनाम) वैशाख-जेष्ठ महिनामा मनाइन्छ । यस बेला सुतेको धर्तीलाई नोछुडद्वारा पूजा गरी ढोल भ्याम्टा बजाई ब्युँभाइन्छ । किराती जातिहरू भेला भई विभिन्न सिलीको प्रदर्शन गरी भूमि तथा प्रकृतिको पूजा गर्छन्, ताकि ब्युँभिएको धर्तीमा नयाँ अन्नबाली उब्जाउन सकून् ।

'सुप्तुलुड' (तीन चूला)

Domestic violence in Nepal

Saina Magar

Domestic violence means the violence in the home : violent or aggressive behaviour from the family members often the spouse. According to UNICEF (United Nation International Children Emergency Fund): Domestic violence or intimate partner violence is a pattern of assaultive and coercive behaviour including physical, sexual and psychological attacks, as well as economic coercion used by adults or adolescents against their current or former intimate partners. The most vulnerable members(victims) are women. This means husband is the most common victimizer; but other family members may also have involved equally.

In Nepalese and Indian societies, the following are found to have been the major factors behind domestic violence:

- Dowry
- Property inheritance issues
- Illicit relations, especially of the husband
- Addiction (to alcohol and drug)
- Poverty
- Illiteracy
- Poor laws
- Political instability

Domestic violence brings tension, fear and terror in the victims. They may feel scared, hopeless and depressed and sometimes run away or commit suicide. Sexual abuse including coersi5sex and rape, illicit sex, drug addiction, early marriage, etc may take place as a result of domestic violence. Pregnant victims of domestic violence are more vulnerable to miscarriage and other related disasters. It deteriorates family relations and quality of family life. Development of the affected person as well as the entire family is badly hampered. It leaves negative impacts on young members of the family as they pass it on others. Thus, it eventually affects the

peace and security situations of the entire community.

The Nepali legal system does not provide an effective remedy to women subjected to domestic violence. Civil law provides for the material support of abused women by partition of the husband property's. Delays in the Nepalese legal system, however, often effectively deny women their right to partition. Divorce is extremely uncommon and provides very limited, if any, financial security. Civil law and the state's administration of property laws then reinforce dependency. Preparation of domestic violence are generally not prosecuted in the Nepali criminal justice system. The National Code does not require the state to prosecute the crime of assault. The National police organization is implementing several important new initiatives to address domestic violence through the Kathmandu Women's Cell and at the National Police Academy in Kathmandu. The incipient use of the Public Officers Act to prosecute perpetrators of violence, the growing initiative to train new and existing police, and efforts to recruit more women to the police force are significant steps towards improved police response to domestic violence.

The necessary steps and the measures should be taken for the prevention of domestic violence. Each and every women should get up and report about it.

राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति महिला मञ्चको चिन्तारी

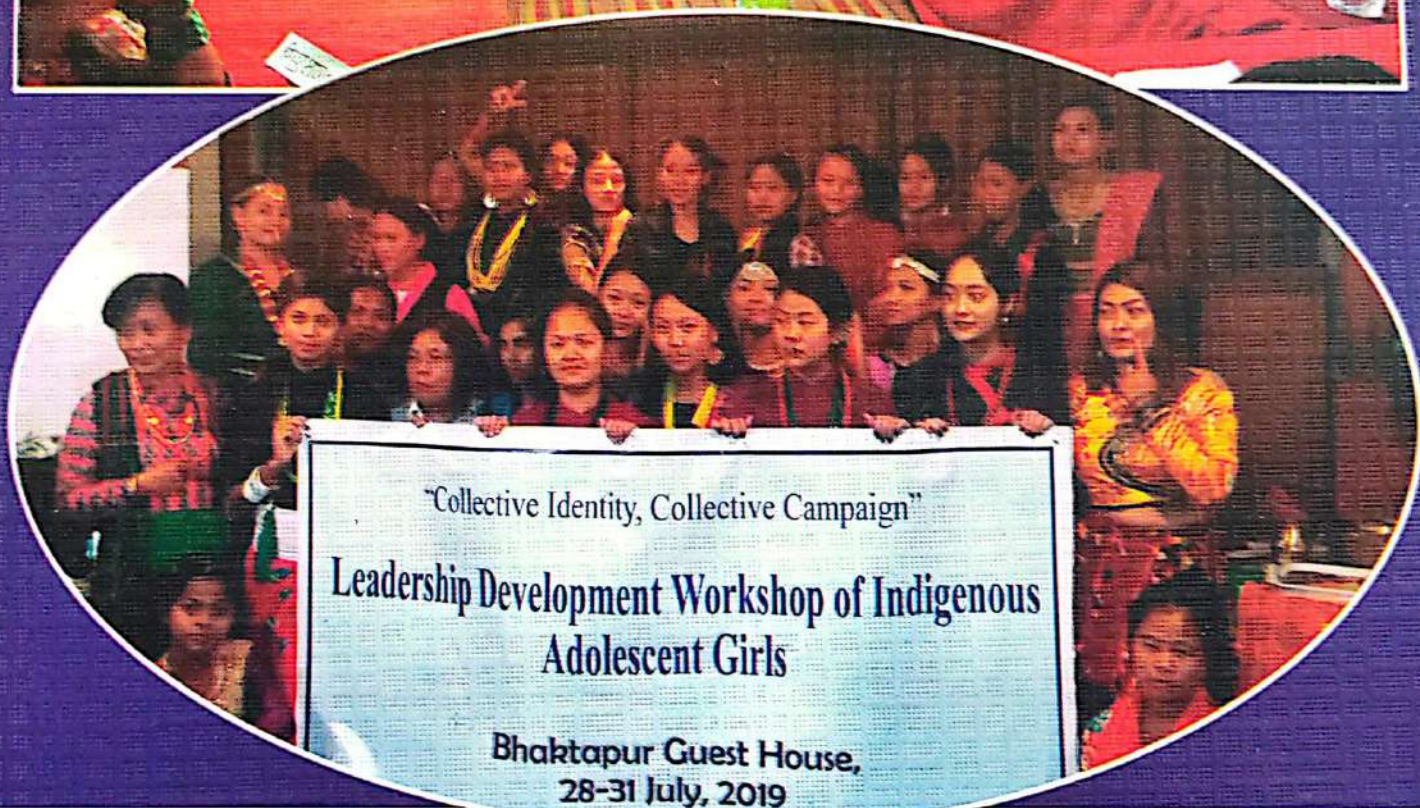
नेपालका आदिवासी जनजाति महिलाहरूलाई राज्यले संरचनागत र निरन्तर विभेदमा पारेका छन्। आदिवासी जनजाति महिलाहरू आदिवासी महिला भएकै कारण आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक, जातीय र लैङ्गिक उत्पीडन भैल्लु परेको छ। यसप्रकारका विभेदहरू अन्त्य गर्न आदिवासी महिलाहरूमा सचेतना जगाउँदै, सशक्तीकरण तथा सवलीकरण गर्दै उनीहरूको नेतृत्व विकास गर्न अपरिहार्य भएको छ। नेपालमा सञ्चालन भएका महिला अधिकार र विकासका प्रयासहरूमा सहभागी हुन आदिवासी जनजाति महिलाहरूलाई स्थानीय तहदेखि राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय तहसम्म सङ्गठित हुन सचेत, सशक्त, सबल र सफल बन्न/ बनाउन संस्थागत प्रयासको टड्कारो खाँचो भएकोले महिला, आदिवासी जनजाति र आदिवासी महिलाको अधिकार र विकासका क्षेत्रमा अनुभव हासिल गरेका आदिवासी महिलाहरूको नेतृत्वमा राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति महिला मञ्चको स्थापना वि.सं. २०५५ असोज महिनामा भएको थियो। आदिवासी जनजाति महिलाका सवालहरू अन्य गैरआदिवासी जनजाति महिला तथा आदिवासी जनजाति पुरुषका समस्या र सवालहरू भन्दा भिन्न र विशिष्ट प्रकारका छन्। आदिवासी जनजाति महिलाको सचेतना जगाउन, आदिवासी जनजाति महिला र बालबालिकाको हक, अधिकार सुनिश्चित गर्न, जनवकालतलाई सघन बनाउन र जनवकालत, तालिम, छलफल, अन्तर्क्रिया, अध्ययन, अनुसन्धान, जीविकोपार्जन, पुनर्स्थापना, भौतिक पूर्वाधारका कार्यहरू र अन्य समसामयिक आवश्यकता अनुसारको कार्यक्रम र अभियानहरू सञ्चालन गरी सहयोग पुऱ्याउने लक्ष्य राखी राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति महिला मञ्च आदिवासी महिलाको विकासका लागि निरन्तर लागि रहेको छ।

लक्ष्य

यस संस्थाको लक्ष्य जातीय र लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र आदिवासी जनजाति महिलाहरूलाई देश विकासमा सहयात्री बनाउने हुनेछ।

उद्देश्यहरू

- ◆ लोपोन्मुख र अतिसीमान्तकृत अवस्थामा रहेका आदिवासी जनजाति तथा आदिवासी जनजाति महिलाहरूको हक र अधिकार सुरक्षित गर्नको लागि पैरवी र जनवकालतको साथै उनीहरूको संस्थागत विकास, क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- ◆ पछाडि पारिएका आदिवासी जनजाति महिलाहरूका आर्थिक, भाषिक, सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक तथा सांस्कृतिक पक्षलाई सुदृढ बनाउन सहयोग पुऱ्याउने।
- ◆ आदिवासी जनजाति महिलाहरूका सामाजिक अवस्थसँग सम्बन्धित विभिन्न विषयमा अनुसन्धान गरी सवाल तथा समस्याहरूको विश्लेषण गर्ने र आवश्यकता अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- ◆ आदिवासी जनजाति महिलाहरूका बारेमा विभिन्न पत्रपत्रिका र निर्देशिका प्रकाशन गरी जनचेतना जगाउने।
- ◆ शोषित, पीडित अवस्थामा रहेका आदिवासी जनजाति महिलाहरूलाई आफ्नो हक अधिकार सुरक्षित गर्न, सचेत गराउनका साथै मानव बेचबिखन, चेलीबेटी बेचबिखन, वैदेशिक रोजगार तथा देहव्यापारको बारेमा सचेतना जगाई संगठित रूपमा अगाडि बढ्न प्रोत्साहन गरी निर्मूल गर्न सहयोग गर्ने।
- ◆ स्थानीय निकाय तथा नेपाल सरकारको स्वीकृति लिएर समाजमा विद्यमान रहेका विभिन्न प्रकारका स्वास्थ्य, शिक्षा, वन, जलवायु परिवर्तन, वातावरण तथा सरसफाइ, खानेपानी, लघुजलविद्युत, भूमि तथा खाद्य अधिकार, नवीकरणीय उर्जा, गोबर ग्याँस जस्ता समस्याहरूको सामाधानको लागि मानवीय तथा भौतिक विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
- ◆ आदिवासी जनजाति महिलाहरूको अधिकार र विकासका लागि विद्यमान समस्या र चुनौतीहरू समाधानका लागि राजनीतिक दल, नीतिनिर्माता, स्थानीय निकाय, नागरिक समाज र अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गर्ने।
- ◆ नेपाल सरकारले गरेका अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, सन्धि, अभिसन्धि र घोषणापत्रहरू सम्बन्धी आदिवासी जनजाति महिलाहरूलाई स्थानीय तहदेखि राष्ट्रिय तहसम्म सचेत गराउनुको साथै कार्यान्वयनको लागि वकालत तथा पैरवी गर्ने।

छापा माध्यम तालिममा सहभागी आदिवासी जनजाति किशोरीहरू ।

www.niwnepal.org.np